

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปัญหาและสภาพความต้องการการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งสามารถแยกกล่าวถึงงานการศึกษาและวิจัยต่างๆ ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของเด็กปฐมวัย
2. แนวคิดและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย
3. การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัย
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายและความสำคัญของเด็กปฐมวัย

1.1 ความหมายของเด็กปฐมวัย

“เด็กปฐมวัย” ตามความหมายของ The National Association for Education of Young Children’s Early Childhood Education Guidelines (Seefeldt & Barbour. 1986 : Preface) ให้ความหมายว่า “เด็กปฐมวัย” หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 8 ปี

ส่วน มาสโซเกลีย (Massoglia. 1977 : 3) กล่าวว่า เด็กปฐมวัย (Early Childhood) เป็นคำที่ใช้เรียกเด็กที่มีอายุตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึง 6 ปี ซึ่งอยู่ในวัยที่คุณภาพของชีวิต ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา กำลังเริ่มต้นพัฒนาอย่างเต็มที่ ในขณะที่หรรษา นิลวิเชียร (2534 หน้า 51) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยคือวัยตั้งแต่อายุ 2 ปีถึงอายุ 8 ปี และเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลหรือเรียนก่อนเกณฑ์บังคับ ยังครอบคลุมถึงเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งและชั้นประถมศึกษาปีที่สอง ดังนั้น เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึง 8 ปี ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา ซึ่งพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา กำลังพัฒนาอย่างเต็มที่

1.2 ความสำคัญของเด็กปฐมวัย

เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งเป็นความหวังของครอบครัว เป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และความเป็นมนุษยชาติ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ อนาคตของประเทศชาติจึงขึ้นอยู่กับคุณภาพของเด็ก เด็กที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ มีพัฒนาการในทุก ๆ ด้าน ที่เหมาะสมกับวัย ไม่ว่าจะเป็นพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและจริยธรรม จะเป็นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ เด็กในวัยเริ่มแรกของชีวิต หรือที่เรียกว่า “เด็กปฐมวัย” คือ วัยตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 8

ปี จัดได้ว่าเป็นระยะที่สำคัญที่สุดของชีวิต ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม บุคลิกภาพ โดยเฉพาะด้านสติปัญญา จะเจริญมากที่สุดในช่วงนี้ และพัฒนาการ ในวัยนี้จะเป็นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการในช่วงอื่น ๆ ของชีวิตเป็นอย่างมาก ชิกมันด์ ฟรอยด์ (1949) นักจิตวิเคราะห์ได้ย้าให้เห็นว่า วัยเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์คือ ระยะ 5 ปีแรกของคนเรา ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับในตอนต้น ๆ ของชีวิตจะมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนเราตลอดจนถึงวาระสุดท้าย เขาเชื่อว่าการอบรมเลี้ยงดูในระยะปฐมวัยนั้น จะมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต นอกจากนั้น เบนจามิน เอส บลูม (1964) ได้รายงานผลการวิจัยของเขาในหนังสือชื่อ “ความมั่นคงและเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพของมนุษย์” (Stability and Change in Human Characteristics) มีความเชื่อมั่นและเข้าใจว่า เด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงขวบปีแรกจะพัฒนาร้อยละ 20 เมื่อมีอายุ 4 ปี จะพัฒนาด้านสติปัญญาถึงร้อยละ 50 และจากช่วงอายุ 4 – 8 ปี จะพัฒนาเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 30 รวมเป็น 80 % และที่เหลืออีก 20 % จะอยู่ในช่วง 8 – 17 ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสติปัญญาของมนุษย์มากกว่า 3 ใน 4 จะได้รับการพัฒนาเมื่อเด็กซึ่งถ้าหากว่าไม่ได้รับการพัฒนาในด้านสติปัญญาอย่างถูกต้อง ความสามารถในการเรียนรู้จะถูกยับยั้ง บลูมยังพบอีกด้วยว่าสิ่งแวดล้อมมีส่วนสำคัญที่จะทำให้พัฒนาการของบุคคลชะงักงันหรือเพิ่มขึ้นได้ซึ่งแสดงว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กในระยะ 6 ปีแรกของชีวิตมากกว่าในระยะอื่น ๆ อีริคสัน (1967) กล่าวว่า วัยทารกตอนปลายเป็นช่วงที่บุคคลเรียนรู้เจตคติของความมั่นใจหรือไม่มั่นใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับสิ่งที่พ่อแม่ให้สิ่งที่เด็กต้องการ โจ แอล ฟรอสท์ (1977) กล่าวว่า เด็กในช่วง 4 – 5 ปีแรกของชีวิตเป็นช่วงเวลาที่ความเจริญงอกงามทางด้านร่างกายและจิตใจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วที่สุด นอกจากนี้ยังมีความรู้สึกที่ไวต่ออิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอกไลซาเบธ เฮอร์ลอค (1959) กล่าวว่า วัยเด็กนับได้ว่าเป็นวัยแห่งวิกฤตการณ์ในการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นระยะสร้างพื้นฐานของจิตใจในวัยผู้ใหญ่ต่อไป บุคลิกภาพในวัยผู้ใหญ่แม้จะมีความแตกต่างไปจากวัยเด็กมาก กเท่าใดก็ตาม แต่จะเป็นความแตกต่างที่ถือกำเนิดจากรากฐานในวัยเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับบริชาร์ด ซี สเปนทอลล์ (1974) กล่าวว่า ในช่วง 5 ปีแรกของมนุษย์เป็นระยะที่สำคัญที่สุดในการวางรากฐานของบุคลิกภาพ ซึ่งการพัฒนาบุคลิกภาพนั้นเด็กจะต้องการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ได้รับ โดยการตอบสนองนี้มีผลมาจากวุฒิภาวะทางร่างกายสติปัญญาและประสบการณ์ที่ได้รับจากสภาพแวดล้อม จากความเห็นดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ช่วงปฐมวัยเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดของชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นช่วงที่พัฒนาการทุกด้านเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การพัฒนาเด็กในช่วงวัยนี้จะเป็นการวางพื้นฐานทางด้านจิตใจ อุปนิสัยและความสามารถ ซึ่งจะมีผลต่อไปในอนาคตของเด็กและของชาติในที่สุด

2. แนวคิดและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

2.1 แนวคิดการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัย เป็นการให้บริการเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในการเข้ารับ การศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับที่สูงขึ้นไป กระทรวงศึกษาธิการ(2546,หน้า 43) ได้กล่าวถึงแนวคิดการจัดการศึกษาปฐมวัยไว้ว่า

1. **แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก** พัฒนาการของมนุษย์เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ซึ่งครอบคลุมการเปลี่ยนแปลง ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยที่พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจสังคมและสติปัญญา จะมีความสัมพันธ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นต้อนไปพร้อมกันทุกด้านในช่วงชีวิต ปฐมวัยเด็กแต่ละคนจะเติบโตและมีลักษณะพัฒนาการแตกต่างกันไปตามวัยและวุฒิภาวะเมื่อ กล่าวถึงพัฒนาการเด็กปฐมวัยจะบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างต่อเนื่องใน แต่ละวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุต่ำกว่า6 ปีพัฒนาการแต่ละด้านมีทฤษฎีเฉพาะอธิบายไว้และ สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเด็ก อาทิ ทฤษฎีพัฒนาการด้านร่างกายที่อธิบายการเจริญเติบโต และพัฒนาการของเด็กว่ามีลักษณะต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นเด็กจะพัฒนาถึงขั้นใดจะต้องเกิดวุฒิ ภาวะของความสามารถขั้นนั้นก่อนหรือทฤษฎีพัฒนาการด้านสติปัญญาที่อธิบายว่าเด็กเกิดมา พร้อมความสามารถในการเรียนรู้ซึ่งจะพัฒนาขึ้นตามอายุ ประสบการณ์ ค่านิยมทางสังคม และ สิ่งแวดล้อม หรือทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่อธิบายว่าเด็กจะพัฒนาได้ดีถ้าในแต่ละช่วง อายุเด็กได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนพอใจ ได้รับความรักความอบอุ่นอย่างเพียงพอจากผู้ใกล้ชิด มีโอกาสช่วยตนเองทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและมีอิสระที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนอยากรู้รอบๆ ตนเองดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก จึงเป็นเสมือนหนึ่งแนวทางให้พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็ก ได้เข้าใจธรรมชาติหรือความสามารถของเด็กสามารถอบรมเลี้ยงดูและจัดประสบการณ์ที่ เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ในอันที่จะส่งเสริมให้เด็กพัฒนาได้ตาม ศักยภาพจนบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการได้ชัดเจนขึ้นการจัดทำหลักสูตรจึงยึดแนวคิดในการ ให้ความสำคัญกับความสามารถตามวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กโดยยึดเด็กเป็น ศูนย์กลางของการจัดการศึกษา

2. **แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้** การเรียนรู้ของมนุษย์มีผลสืบเนื่องมาจาก ประสบการณ์ ต่างๆที่ได้รับในชีวิตประจำวันการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่ผู้เรียนมี ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยผู้เรียนจะต้องเป็น ผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง และการเรียนรู้จะเป็นไปได้ดีถ้าผู้เรียนได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้เคลื่อนไหวมีโอกาสคิดริเริ่ม ตามความต้องการและความสนใจของตนเองรวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระอบอุ่นและ ปลอดภัย ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริม

โอกาสการเรียนรู้ของเด็กให้เป็นไปตามศักยภาพที่มีอยู่นอกจากนี้การเรียนรู้ยังเป็นพื้นฐานของพัฒนาการในระดับที่สูงขึ้น โดยที่คนเราเรียนรู้มาตั้งแต่เกิดตามธรรมชาติก่อนที่จะมาเข้าสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย การจัดทำหลักสูตรจึงยึดแนวคิดที่สนับสนุนให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยตัวเองในสภาพแวดล้อมที่เป็นอิสระ เชื้อต่อการเรียนรู้ และมีการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการกับเด็กแต่ละคน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตของเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกมีความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต สำรวจสิ่งต่างๆรอบตัว มีโอกาสทำการทดลองสร้างสรรค์คิดแก้ปัญหาและค้นพบความเป็นจริงของโลกภายนอกด้วยตนเอง การเล่นจะมีอิทธิพลและมีผลดีต่อการเจริญเติบโต ช่วยพัฒนาร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญา ขณะเล่นเด็กมีโอกาสเคลื่อนไหวส่วนต่างๆของร่างกาย ได้ใช้ประสาทสัมผัสและการรับรู้ ผ่านคลายอารมณ์ตึงเครียด แสดงออกถึงความเป็นตนเองและเรียนรู้ความรู้สึกของผู้อื่น การเล่นจึงเป็นเสมือนสื่อกลางให้เด็กสร้างประสบการณ์การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัว เรียนรู้ความเป็นอยู่ของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกับผู้อื่นและกับธรรมชาติรอบตัว ดังนั้นการจัดทำ หลักสูตรจึงถือว่า“การเล่น”อย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการประสบการณ์ให้กับเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี

4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่หรือแวดล้อมตัวเด็ก ทำให้เด็กแต่ละคนเติบโตขึ้นมามีคุณลักษณะที่แตกต่างกันไป หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยฉบับนี้ถือว่าพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าวัฒนธรรมและสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ผู้เลี้ยงดูเด็กจำเป็นต้องให้ความสำคัญและเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิต ครอบครัว และชุมชนตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเด็กที่ตนรับผิดชอบ เพื่อช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมเกิดการเรียนรู้และมีความภาคภูมิใจในสังคม-วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่และสามารถยอมรับผู้อื่นที่มาจากพื้นฐานเหมือนหรือต่างจากตนได้อย่างราบรื่น มีความสุข

2.2 หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดทำหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย (2546,หน้า 40) ยึดหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

1. การสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรพิจารณาจากวัยและประสบการณ์ของเด็ก
2. การสร้างสภาพแวดล้อมที่เชื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก สภาพแวดล้อมที่เชื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กจะต้องอยู่ในสภาพที่สนองความต้องการ

3. การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ผู้สอนมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กอย่างมาก ผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้บอกความรู้หรือสั่งให้เด็กทำมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก
4. การบูรณาการการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัย ยึดหลักการบูรณาการที่ว่า หนึ่งแนวคิดเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายกิจกรรม
5. การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก การประเมินเด็กปฐมวัยยึดวิธีการสังเกตเป็นส่วนใหญ่
6. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับครอบครัวของเด็ก เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งนี้เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เด็กเจริญเติบโตขึ้นมา

2.3 การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (1965 : 35 – 37) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการทำงานของโครงสร้างทางปัญญา เป็นวิธีที่เด็กจะเริ่มต้นด้วยความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสิ่งแวดล้อม และสิ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการมี 2 อย่างคือ

1. การปรับตัวเอง (Assimilation) คือ การที่บุคคลได้รับประสบการณ์หรือรับรู้สิ่งใหม่เข้าไปผสมผสานกับความรู้เดิม
2. การปรับเข้าสู่โครงสร้าง (Accommodation) คือการที่โครงสร้างทางปัญญาของบุคคลนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้ปรับปรุงความคิดให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพียเจท์ เป็นผู้นำทฤษฎีนี้เน้นที่กระบวนการและเนื้อหาของการเล่นที่ส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา เพียเจท์ มองการเล่นเป็นกระบวนการพัฒนาทางสติปัญญา ซึ่งกระบวนการพัฒนาทางสติปัญญา และลักษณะของการเล่นนั้น จะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การเล่นของเด็กจะเริ่มจากการเล่นโดยใช้ประสาทสัมผัส ซึ่งจะมีพฤติกรรมในลักษณะที่เป็นการสำรวจจับต้องวัตถุ นับว่าเป็นการฝึกเล่นและพัฒนาการเล่นควบคู่ไปกับการพัฒนาทางสติปัญญาเป็นขั้นการแก้ปัญหาด้วยการกระทำ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541 หน้า 16)

เพียเจท์ (1965 : 35 – 37) ได้แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้นคือ

1. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ปี ในขั้นนี้เด็กจะรู้จักใช้ประสาทสัมผัสทางปาก หู ตา ต่อสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมที่แสดงออกในรูปของการมีปฏิริยาตอบสนองของสิ่งเร้า ในระยะนี้จะสามารถจำได้ว่าวัตถุและเหตุการณ์บางอย่างเป็นอย่างไร

2. ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (Pre – Operational Stage) อายุ 2 – 7 ปี เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูดและเข้าใจเครื่องหมายต่าง ๆ หรือสภาพแวดล้อมรอบตัว สัญลักษณ์ต่าง ๆ เด็กจะสามารถสร้างโครงสร้างทางสติปัญญาแบบง่าย ซึ่งเป็นการคิดพื้นฐานที่อาศัยการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ สามารถแบ่งเป็น 2 ระยะคือ

2.1 ระยะก่อนเกิดความคิดรวบยอด เป็นขั้นที่เด็กชอบสำรวจ ตรวจสอบ จะสนใจว่าทำไมเหตุการณ์ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นและเกิดได้อย่างไร จะเริ่มใช้ภาษาและเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ และมีลักษณะต่าง ๆ คือ จะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง มองไม่เห็นวัตถุที่เหมือนกันอาจมีบางส่วนต่างกัน เด็กจะเริ่มคิดอย่างมีเหตุผลเป็นแบบตามใจตัวเอง และจะตัดสินใจต่าง ๆ ตามที่มองเห็น

2.2 ระยะการคิดแบบใช้ญาณหยั่งรู้ เป็นการคิดเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่างที่รวดเร็วโดยไม่คำนึงถึงรายละเอียด การคิดและการตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับความรู้เป็นส่วนใหญ่ ทำให้การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงไปมา และมีลักษณะคือ เข้าใจเรื่องจำนวน เข้าใจเรื่องความคงที่ (Conservation) เริ่มคิดว่าของบางสิ่งยังคงเดิมไม่คำนึงถึงรูปร่างและจำนวนที่เปลี่ยนไป เข้าสังคมได้มากขึ้น เลียนแบบบทบาทต่าง ๆ ส่วนพฤติกรรมยึดตนเองเป็นศูนย์กลางจะลดน้อยลง

3. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operational Stage) อายุ 7 – 11 ปี เป็นขั้นที่เด็กจะสามารถใช้เหตุผลกับสิ่งที่มองเห็น และมองความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้นเพราะเด็กจะพัฒนาโครงสร้างการคิดที่จะเป็นกับความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน เด็กในวัยนี้จะสามารถตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลมากขึ้นกับสิ่งที่เป็นนามธรรม เด็กจะเห็นสภาพแวดล้อมว่าประกอบด้วยวัตถุและเหตุการณ์ต่าง ๆ แม้ว่าวัตถุที่มองเห็นจะเปลี่ยนไป

4. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operational Stage) อายุ 11 ปีขึ้นไป เป็นขั้นที่พัฒนาการทางความคิดของเด็กถึงขั้นสูงสุด จะเข้าใจการใช้เหตุผลและการทดลองได้อย่างมีระบบ สามารถตั้งสมมติฐานและทฤษฎีอีกทั้งเห็นว่า ความจริงที่รู้ไม่สำคัญเท่าสิ่งที้อาจเป็นไปได้

เพียเจท์ (Piaget, อ้างถึงใน Smith, 1997 : 20) ได้พูดถึงวิธีการเรียนรู้ ว่ามีการเรียนรู้ที่เน้นการคิดของเด็กหรือกระบวนการมากกว่าคำตอบโดยให้เด็กมีการริเริ่ม ความกระตือรือร้นต่อสิ่งแวดล้อม หลีกเลี่ยงในการผลักดันเด็กให้เหมือนเช่นผู้ใหญ่ และเห็นบทบาทของครูเหมือนเป็นผู้แนะแนวแหล่งความรู้มากกว่าเป็นผู้บอกเด็กทุกอย่าง เพียเจท์ (Piaget, 1970 : 52) อธิบายว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ 3 ด้านคือ

1. โลกทางกายภาพ (The Physical World) มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความร้อน ความเย็น ความกระด้าง ความนุ่ม เป็นต้น

2. โลกทางสังคม (The Social World) มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับภาษา ศาสนา ความเชื่อ เป็นต้น

3. การสร้างความสัมพันธ์ภายในจิตใจ (The Construction of Mental Relationships) มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการนับ จำนวน การอนุรักษ์ เป็นต้น และ Piaget ก็ยังกล่าวว่า การสร้างความสัมพันธ์ในใจ เรียกว่า การเรียนรู้ทางตรรกศาสตร์ ที่ต้องการสร้างการเรียนรู้ที่แยกประเภทและเป็นลำดับขั้น เด็กจะเป็นผู้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ ทดลองด้วยตนเอง เช่น เมื่อเด็กเรียนรู้เกี่ยวกับชื่อของสี คุณสมบัติของสีและวัตถุ เรียกว่า Simple abstraction ที่เชื่อว่า เด็กเรียนรู้กฎต่าง ๆ จากประสบการณ์ทางภาษา

ไวโกสกี (Vygotsky, อ้างถึงใน Smith, 1997 : 25) กล่าวว่า เด็กจะเกิดการเรียนรู้ พัฒนาสติปัญญาและทัศนคติเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยที่การเรียนรู้ของเด็กจะเกิดขึ้นภายในการทำงานของ Zone of Proximal Development ซึ่งเป็นสภาวะที่เด็กต้องเผชิญกับปัญหาที่ทำทนายแต่ไม่สามารถคิดแก้ปัญหาโดยลำพัง แต่ถ้าได้รับการช่วยเหลือแนะนำจากผู้ใหญ่หรือเพื่อนที่มีประสบการณ์มาก่อน เด็กจะสามารถแก้ปัญหาและจะเกิดการเรียนรู้ได้ Bruner (1969 : 85) เชื่อว่า ครูสามารถจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อให้เด็กเกิดความพร้อมที่จะเรียนได้ โดยต้องคำนึงถึงทฤษฎีพัฒนาการว่าเป็นตัวเชื่อมระหว่างความรู้และการสอน กล่าวคือพัฒนาการจะเป็นตัวกำหนดเนื้อหาความรู้และวิธีการสอน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับพัฒนาการและความสามารถของเด็กเป็นหลัก จึงได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัยออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นการเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Enactive Stage) เริ่มตั้งแต่แรกเกิด เป็นขั้นที่เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยการกระทำมากที่สุด มีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยการสัมผัสจับต้องด้วยมือ ผลัก ดึง รวมทั้งการที่เด็กใช้ปากกับวัตถุที่อยู่รอบ ๆ ตัว เพื่อให้รู้จักกับสิ่งเหล่านั้น

2. ขั้นการเรียนรู้ด้วยภาพและจินตนาการ (Iconic Stage) จะเริ่มตั้งแต่อายุได้ 3 ปี เป็นขั้นที่เด็กเกี่ยวข้องกับความจริงมากขึ้น และเกิดความคิดจากการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ที่ได้จากจินตนาการสนใจแสงสว่าง เสียง การเคลื่อนไหว สนใจลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อมเพียงลักษณะเดียว ใช้เหตุผลมากขึ้น

3. ขั้นการเรียนรู้ด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Stage) เริ่มตั้งแต่อายุ 7 – 8 ปี ขึ้น เป็นขั้นที่เด็กคิดได้อย่างอิสระโดยการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือและการแสดงออกทางความคิด สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งของ เข้าใจสัญลักษณ์ มีความเข้าใจที่กว้างขึ้น สามารถเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่จับต้องได้ จากทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดการเรียนรู้จำเป็นต้องให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมใกล้ตัวเด็ก โดยการทำซ้ำ ๆ เพื่อให้เกิดทักษะและเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ (2528 , หน้า 107 – 108) ได้ระบุถึงองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เด็กแตกต่างกัน มี 2 องค์ประกอบใหญ่ๆ ด้วยกัน

1. พันธุกรรมหรือกรรมพันธุ์ (Heredity) นักจิตวิทยาที่เชื่อว่าพันธุกรรมเป็นตัวกำหนดสติปัญญา นั้น อธิบายว่าสติปัญญาเป็นสิ่งที่มิตัดตัวมาแต่กำเนิด โดยได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาทางสายโลหิตที่เรียกว่าถ่ายทอดทางจีนส์ (Genes) มีผลต่อมาจนเด็กเจริญเติบโต ดังนั้น ถ้าบรรพบุรุษมีสติปัญญาสูงหรือฉลาด ลูกหลานที่เกิดมาย่อมจะฉลาดไปด้วย ในทางตรงกันข้าม ถ้าบรรพบุรุษมีสติปัญญาต่ำหรือโง่ลูกหลานที่เกิดมาก็ย่อมจะโง่ไปด้วย

2. สิ่งแวดล้อม (Environment) สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสติปัญญา มีนักจิตวิทยาที่เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดสติปัญญา ส่วนใหญ่จะเป็นนักจิตวิทยาการศึกษา และนักจิตวิทยาสังคม พวกนี้จะไม่ให้ความสนใจชาติพันธุ์ หรือชาติกำเนิดของเด็ก เท่ากับการให้สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของเด็กตั้งแต่แรกเกิด เช่น การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ การเตรียมความพร้อมให้เด็กในการเรียนรู้ การให้ประสบการณ์ตรงและทางอ้อมเพื่อเสริมสร้างสติปัญญา เป็นต้น (อุษณีย์ อนุรุทวิงศ์(โพธิสุข), 2545, หน้า 9) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กมีสติปัญญาดีหรือรู้จักใช้สติปัญญาวิธีการเรียนรู้ของเด็กจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ส่งผลถึงความคิด จิตใจที่เป็นผลมาจากโครงสร้างของการใช้สมอง นักจิตวิทยาที่เชื่อถึงองค์ประกอบดังกล่าว ได้ทำการศึกษาค้นคว้าไว้มากมายและให้ข้อสรุปในลักษณะเดียวกัน คือ พันธุกรรมเป็นตัวกำหนดสติปัญญา อาทิ เจนเสน ศึกษาสติปัญญาของครอบครัวกัลลิแกด พบว่า นายกัลลิแกด แต่งานกับหญิงปัญญาอ่อนลูกหลานส่วนใหญ่ (90%) มีปัญญาอ่อน แต่เมื่อนายกัลลิแกด แต่งานกับหญิงสติปัญญาปกติ ลูกหลานส่วนใหญ่ (90%) มีสติปัญญาปกติจากองค์ประกอบทั้ง 2 องค์ประกอบ สรุปได้ว่า พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมต่างก็เป็นตัวกำหนดสติปัญญาหรือกำหนดศักยภาพของสมอง นั้น ไม่สามารถแยกว่าเป็นเพราะอิทธิพลของพันธุกรรมหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นเพราะทั้งสององค์ประกอบร่วมกัน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

การเรียนรู้ของมนุษย์มีผลสืบเนื่องมาจาก ประสบการณ์ต่างๆที่ได้รับในชีวิตประจำวันการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยผู้เรียนจะต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง และการเรียนรู้จะเป็นไปได้ถ้าผู้เรียนได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้เคลื่อนไหว มีโอกาสคิดริเริ่มตามความต้องการและความสนใจของตนเองรวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระอบอุ่น และปลอดภัย ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก

การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตของเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกมีความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต สำรวจสิ่งต่างๆรอบตัว มีโอกาสทำการทดลองสร้างสรรค์คิดแก้ปัญหาและค้นพบความเป็นจริงของโลกภายนอกด้วยตนเอง การเล่นจะมีอิทธิพลและมีผลดีต่อการเจริญเติบโต ช่วยพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ขณะเล่นเด็กมีโอกาสเคลื่อนไหวส่วนต่างๆของร่างกาย ได้ใช้ประสาทสัมผัสและการรับรู้ ผ่อนคลายอารมณ์ที่เครียด แสดงออกถึงความเป็นตนเองและเรียนรู้ความรู้สึกของผู้อื่น การเล่นจึงเป็นเสมือนสื่อกลางให้เด็กสร้างประสบการณ์การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัว

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่หรือแวดล้อมตัวเด็ก ทำให้เด็กแต่ละคนเติบโตขึ้นมาามีคุณลักษณะที่แตกต่างกันไป หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยฉบับนี้ถือว่าพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าวัฒนธรรมและสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ผู้เลี้ยงดูเด็กจำเป็นต้องให้ความสำคัญและเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิต ครอบครั้ว และชุมชนตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเด็กที่ตนรับผิดชอบ เพื่อช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมเกิดการเรียนรู้และมีความภาคภูมิใจในสังคม-วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่และสามารถยอมรับผู้อื่น

2.7 ลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

พัชรี สนวนแก้ว(2536, หน้า 21) ได้กล่าวถึงลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัยว่า พัฒนาการในขั้นต่าง ๆ ของชีวิตนั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล จึงทำให้พัฒนาการในแต่ละช่วงชีวิตมีความแตกต่างกัน ความสามารถที่เด่นชัดของเด็กปฐมวัยนี้ควรประกอบด้วย

1. ความสามารถในการเรียนรู้ที่จะเดิน
2. ความสามารถในการที่จะรับประทานอาหารที่เป็นของแข็งได้
3. ความสามารถในการที่จะเรียนรู้การควบคุมการขจัดของเสียออกจากร่างกาย
4. ความสามารถในการเรียนรู้ที่จะพูด
5. ความสามารถในการเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างเพศ
6. ความสามารถและประสบผลสำเร็จเกี่ยวกับการพัฒนาการทางด้านร่างกายในด้านการทรงตัวได้

7. ความสามารถในการสร้างความคิดและรับรู้สภาพทางสังคม รวมทั้งลักษณะทางร่างกายของตนเองได้อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริง
8. ความสามารถเรียนรู้ในการที่จะนำเอาความรู้สึกของตนไปสัมพันธ์กับความรู้สึกของบิดามารดาและพี่น้องหรือบุคคลอื่น ๆ ได้อย่างเหมาะสม
9. ความสามารถเรียนรู้ในสิ่งที่ผิดและถูก มีความสำนึกและมีพัฒนาการทางด้านความคิดอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ सूชา จันทรเอน (2541, หน้า 38 - 42) ได้กล่าวถึงลักษณะพัฒนาการด้านร่างกายของวัยเด็กตอนต้นว่า เป็นไปอย่างรวดเร็วในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่
 1. ส่วนสูงและน้ำหนัก
 2. การกินอาหาร
 3. การขับถ่าย
 4. การนอนหลับ
 5. ความเจ็บไข้และโรคต่าง ๆ
 6. กล้ามเนื้อที่ใช้ในการเคลื่อนไหว

พัฒนาการทางด้านอารมณ์และจิตใจ

พัชรี สอนแก้ว(2536, หน้า 23) กล่าวถึงลักษณะพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ ไว้ว่า เด็กปฐมวัยจะแสดงออกทางอารมณ์อย่างเปิดเผยเป็นอิสระ และมักจะเกิดขึ้นบ่อย ๆ ทั้งอารมณ์พอใจหรือไม่พอใจ ลักษณะพัฒนาการทางอารมณ์ โดยสรุปได้แก่

1. อารมณ์รัก เด็กในวัยนี้จะรักหรือชอบคนที่ตามใจในสิ่งที่ตนต้องการ
2. อารมณ์ที่เกิดจากความรู้ อยากเห็น
3. อารมณ์โกรธ เด็กอาจแสดงอารมณ์โกรธโดยการร้องกรี๊ดตะเถ็บ ทูบตี ต่อสู้เมื่ออายุเพิ่มขึ้นจะแสดงออกด้วยคำพูด
4. อารมณ์อวดดี เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นมากพอกับอารมณ์โกรธ
5. อารมณ์อิจฉาริษยา
6. อารมณ์กลัว

พัฒนาการทางด้านสังคม

ศรีเรื่อน แก้วกังวาน (2540, หน้า 207) กล่าวถึงพัฒนาการทางสังคมได้เริ่มแล้วตั้งแต่วัยทารก แต่ในระยะวัยเด็กตอนต้นนี้ ว่ามีลักษณะพัฒนาการทางสังคมของเด็กในวัยนี้หลายประการเช่น

1. ระยะเวลาที่บุคคลอื่นเป็นฝ่ายเข้าหาเด็ก เด็กเป็นฝ่ายคอยรับและคอยตอบสนองเสียเป็นส่วนมาก
2. เด็กเริ่มเบื่อหน่ายที่จะคบผู้ใหญ่เป็นเพื่อน
3. เด็กคบกับเพื่อนร่วมวัยยังไม่ราบรื่นดีนัก
4. แม้ว่าจะระงับจะรวมกลุ่มกันไม่สู้จะได้
5. เพื่อนของเด็กยังจำกัดทั้งจำนวนและประเภท
6. พร้อม ๆ กับเพื่อนสมมติ เด็กจะสร้างโลกสมมติหรือเรื่องสมมติขึ้น
7. การเล่นเป็นพฤติกรรมสำคัญสำหรับพัฒนาการด้านต่าง ๆ
8. เด็กต้องการสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อนร่วมวัยมากกว่าสร้างกับผู้ใหญ่
9. พัฒนาการทางสังคมตามแนวความคิดของแอร์ริคสัน
10. เด็กเรียนพฤติกรรมทางสังคมด้วยการเลียนแบบ

2.8 แนวคิดการจัดการประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

การจัดการประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยใน ดังที่ มอริสัน ได้ให้ความหมายของคำว่าเด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กตั้งแต่อายุแรกเกิดจนกระทั่งอายุ 8 ขวบ ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ได้รับการยอมรับ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช(2535, หน้า 25) อธิบายถึงการจัดการศึกษาปฐมวัยว่า เด็กในวัยนี้มีความหมายต่ออนาคตของประเทศเป็นอย่างมาก บุคคลในประเทศจะเป็นบุคคลากรที่มีคุณภาพหรือไม่ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการอบรมสั่งสอน การให้การศึกษาดูแลจนการแนะนำชี้แนวทางที่เหมาะสมตั้งแต่เด็ก

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 'ให้นำไปสู่การจัดทำหลักสูตรปฐมวัย พ.ศ. 2546 ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 43 -57)ได้กำหนดการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยดังนี้การจัดการประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย 3-5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จะจัดกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมที่จัดให้เด็กในแต่ละวันอาจใช้ชื่อเรียกกิจกรรมแตกต่างกันในแต่ละหน่วยงาน แต่ทั้งนี้ต้องครอบคลุมประสบการณ์สำคัญที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย และความยืดหยุ่นให้มีสาระการเรียนรู้ที่เด็กสนใจและสาระการเรียนรู้ที่ผู้สอนกำหนด เมื่อเด็กได้รับประสบการณ์สำคัญและทำกิจกรรมในแต่ละหัวข้อเรื่องแล้ว ควรให้เด็กเกิดแนวคิดตามหลักสูตร

การจัดการประสบการณ์ หมายถึง การจัดการศึกษาให้เด็กก่อนวัยเรียน หรือเด็กปฐมวัย เพื่อพัฒนาให้ครบทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มิได้มุ่งหวังให้อ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น หรือเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ แต่จะเป็นการปูพื้นฐานวิชาต่าง ๆ ให้ ในรูป

กิจกรรมเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงเด็กจะเรียนรู้ได้ดีกว่า เช่นการสอนให้เด็กเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อดทน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ไม่อาจทำได้ด้วยการสอนด้วยคำพูดแต่จะเกิดจากการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม เป็นรูปธรรม

1. หลักการจัดประสบการณ์

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ(2546, หน้า 43-57) ได้กำหนดหลักการจัดประสบการณ์แลแนวทางการจัดประสบการณ์ไว้ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ 2546 และมีการอธิบายรายละเอียดไว้ในคู่มือดังนี้

1. จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเด็กโดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง
2. เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคลและบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่
3. จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและผลผลิต
4. จัดการพัฒนารให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์
5. ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

2. แนวทางการจัดประสบการณ์

การจัดการศึกษาให้เด็กก่อนวัยเรียน หรือเด็กปฐมวัย เพื่อพัฒนาให้ครบทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มีได้มุ่งหวังให้อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น หรือเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ แต่จะเป็นการปูพื้นฐานวิชาต่าง ๆ ให้ ในรูปกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงเด็กจะเรียนรู้ได้ดีกว่า เช่นการสอนให้เด็กเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อดทน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ไม่อาจทำได้ด้วยการสอนด้วยคำพูดแต่จะเกิดจากการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม เป็นรูปธรรม หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 ได้ให้แนวทางการจัดประสบการณ์ คือ

1. จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือเหมาะกับอายุ วุฒิภาวะ และระดับพัฒนาการ
2. จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ เด็กได้เรียนรู้ลงมือทำ ผ่านการลงมือทำผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5
3. จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการคือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้
4. จัดประสบการณ์ให้เด็กได้เริ่มคิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำ และนำเสนอความคิดโดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน

5. จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่นกับผู้ใหญ่ภายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในบรรยากาศที่อบอุ่นการทำกิจกรรมในรูปแบบร่วมมือในลักษณะต่างๆ กัน
6. จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและอยู่มนวิถีของเด็ก
7. จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวันตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
8. จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนที่มีการวางแผนและประสงค์ที่เกิดขึ้นที่เกิดขึ้นจริงโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้
9. ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์
10. จัดทำสารนิทัศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล(อารดา ผาดไทสง,2553)

3. การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการในระดับปฐมวัย

แนวทางการจัดประสบการณ์ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 กำหนดให้จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้(สำนักวิชาการและมาตรฐานการเรียนรู้, 2546, หน้า 40) คำว่า “บูรณาการ” จึงเป็นคำที่คุ้นเคยสำหรับครู แต่อาจเกิดความเข้าใจที่สับสนว่าการบูรณาการเป็นการนำองค์ความรู้ต่างๆ มากองรวมกันโดยที่กักเหมารวมเอาไว้ด้วยกันอย่างไม่สามารถแยกแยะอะไรได้และอ้างว่าให้เด็กทำกิจกรรม ทั้งๆที่ครูก็ไม่ชัดเจนว่าผสมผสานอะไรไว้ด้วยกัน

การบูรณาการถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งของการสอนรวมทั้งเป็นปรัชญาในการสอนที่นำเนื้อหาความรู้จากหลายวิชามาสัมพันธ์ที่จุดเดียวกัน (Focus) หรือหัวเรื่อง (Theme) เดียวกัน (วลัย พานิช, 2546 หน้า 44) ทั้งนี้ วรรณาทรักสกุลไทย (2548, หน้า 6-8) ได้สรุปความหมายของการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการไว้ว่าเป็นการจัดประสบการณ์ที่นำความรู้ ความคิดรวบยอด ทักษะ และประสบการณ์สำคัญทั้งหมดที่ผู้เรียนจะได้รับในสาระการเรียนรู้ต่างๆ มาเชื่อมโยงผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างมีความหมายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ ซึ่งเป็นการขจัดความซ้ำซ้อน ความไม่สัมพันธ์ และความไม่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะในระดับปฐมวัยศึกษา ซึ่งเน้นการพัฒนาโดยองค์รวม

เมื่อพิจารณาความหมายของการบูรณาการจะเห็นได้ว่าความรู้ ความคิดและประสบการณ์สำคัญต่างๆ นั้นต่างมีความสัมพันธ์กัน และหน่วยย่อยที่สัมพันธ์กันเหล่านี้เกิดการผสมผสานหลอมรวมจนเกิดเอกลักษณ์ใหม่ที่มีความเป็นหนึ่งเดียว

การจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยยึดหลักการบูรณาการที่ว่า หนึ่งแนวคิดเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมสามารถเรียนรู้ได้หลายทักษะและหลายประสบการณ์สำคัญ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2547 หน้า 6) การจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย ครูจึงควรศึกษาก่อนว่าทักษะ สาระการเรียนรู้ หรือประสบการณ์สำคัญใดที่จะจัดให้กับเด็ก แล้วจึงวางแผนการจัดกิจกรรมต่อไป

อย่างไรก็ตามครูควรตระหนักถึงหลักสำคัญของการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ กล่าวคือความสอดคล้องเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสาระการเรียนรู้และทักษะต่างๆ การที่เด็กได้เรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมที่หลากหลายช่วยให้เกิดการตกลึกทางความคิด และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ความรู้ที่ได้ไม่ลบเลือนไปโดยง่าย การนำสาระการเรียนรู้และทักษะต่างๆ ที่ต้องการให้เด็กฝึกฝนมาเชื่อมโยงไว้ในการสอน การใช้แหล่งเรียนรู้รอบตัว สื่อมีความหลากหลายมีความเพียงพอกับความต้องการของเด็ก และการจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับกลุ่มเด็กและสภาพแวดล้อม โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่เด็กมากที่สุด

3. การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัย

จีระพันธุ์ พูลพัฒน์และนฤมล เนียมหอม (2554, หน้า1-4) ได้เรียบเรียงการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยดังนี้

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากทั้งการวิจัยและการวิเคราะห์ของวงการศึกษาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องับสมองและการเรียนรู้ของเด็กมีประเด็นที่เด่นชัดว่าการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่สำคัญที่จะช่วยทำให้ภาวะของสมองเหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ ประเด็นสำคัญที่ได้ประมวลมาจากบทความต่างๆ ที่นัยพินิจ คชภักดี (2548) ได้นำเสนอ มีแนวคิดที่เป็นสาระหลักที่ควรนำมาพิจารณาในการจัดสภาพแวดล้อมดังนี้

1. สมองเป็นอวัยวะที่มีความจำเพาะตัว และเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสิ่งแวดล้อมต่างๆจนเกิดเป็นความแตกต่างและหลากหลายของสมองที่สั่งสมมาตลอดชั่วชีวิต
2. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดเมื่อสมองเผชิญกับความเครียดและความรู้สึกผ่อนคลายในปริมาณที่สมดุลกัน ถ้าครูจะนำไปปฏิบัติก็ต้องสร้างบรรยากาศของห้องเรียน ไม่ใช่ให้ปลอดภัยเพียงอย่างเดียวแต่ต้องทำให้เด็กเกิดความต้องการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้วย
3. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมองกับสิ่งแวดล้อมทำให้ต้องตระหนักว่ายังมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยก็จะทำให้สมองเกิดการเรียนรู้มากขึ้นเท่านั้น

4. สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจะส่งผลให้สมองมีการเชื่อมโยงของระบบประสาทเพิ่มขึ้นถึง 25 เปอร์เซ็นต์ ทั้งในช่วงแรกและช่วงหลังของชีวิต
ดังนั้นสภาพแวดล้อมของคนเราจึงต้องสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเพื่อให้เกิดความหลากหลาย
5. การเรียนรู้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับการหายใจ เพียงแต่การเรียนรู้ถูกยับยั้งหรือส่งเสริมด้วยปัจจัยบางอย่างได้
6. การเชื่อมโยงของระบบประสาทขึ้นอยู่กับปัจจัยของสิ่งแวดล้อม นั่นคือ ลักษณะของโรงเรียนกับสิ่งที่พบในชีวิตประจำวันด้วย
7. การควบคุมความเครียด โภชนาการ การออกกำลังกาย และการผ่อนคลาย รวมทั้งการบริหารสุขภาพในรูปแบบอื่นๆจะต้องเป็นส่วนสำคัญที่ใช้ในการพิจารณาถึงความเหมาะสมกับการเรียนรู้ด้วย
8. เด็กปกติที่มีอายุเท่ากัน อาจมีอายุทางพัฒนาการของทักษะพื้นฐานแตกต่างกันได้ถึงห้าปี ฯลฯ

แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมของการจัดการศึกษาวอลดอร์ฟ

การจัดบรรยากาศภายในห้องเรียน อาคารเรียน และบริเวณโรงเรียนเป็นองค์ประกอบสำหรับการจัดการศึกษาวอลดอร์ฟ ความงดงามของธรรมชาติจะปรากฏอยู่ทั้งบริเวณกลางแจ้งและภายในอาคาร มีการนำภาพศิลปะ งานประติมากรรม กลิ่นหอมของธรรมชาติเข้ามาตกแต่ง ทำให้บรรยากาศของโรงเรียนสงบ และอ่อนโยน ภายใต้แนวคิดที่ว่า เด็กวัย 0 - 7 ปี เป็นวัยที่เรียนรู้จากการเลียนแบบ สิ่งที่เด็กเลียนแบบในช่วงนี้จะฝังลึกลงไปในตัว ห่อหุ้มเด็กทั้งกายและจิตวิญญาณ และฝังแน่นไปจนโต ทั้งนี้ จากงานวิจัยของวิลมา ก๊วยสมบัวร์น (2542) ได้นำเสนอแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของการจัดการศึกษาวอลดอร์ฟไว้ดังนี้

บริเวณภายในห้อง

บริเวณภายในห้องควรจะเป็นกันเอง และสว่างไสวเพียงพอ ไม่จ้าจนเกินไปเพราะจะทำให้เกิดความร้อน เด็กจะขาดสมาธิในการเรียน อาจใช้ผ้าม่านเพื่อช่วยกรองแสงให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะ ไม่ควรเป็นห้องที่มีแดดจนเกินไป หากห้องมีลักษณะมืด ควรเปิดไฟ หรือตั้งโคมไฟในบางจุดที่จำเป็น และหลีกเลี่ยงการใช้แสงที่ไม่ใช่แสงธรรมชาติในเวลากลางวัน ใช้เฟอร์นิเจอร์ไม้สีธรรมชาติ สีเส้นบนผนังห้องเรียนทาสีอ่อนเพื่อสร้างบรรยากาศที่น่าอยู่ ให้เด็กที่ได้มานั่งในห้องได้นึกถึงความสดชื่นยามอยู่ใต้ต้นไม้ที่ออกดอกบานสะพรั่ง

บริเวณกลางแจ้ง

บริเวณกลางแจ้งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นสนามเด็กเล่นอยู่ติดกับตัวอาคาร โดยจัดให้ใช้ได้ในสภาพภูมิอากาศที่หลากหลาย พื้นผิวควรแข็งเพื่อให้แห้งเร็วเมื่อฝนตก ควรตั้งอยู่ทางด้านที่แดดส่องถึง เพื่อให้เด็กๆ ได้รับแสงแดดยามเช้า บ่อทรายควรอยู่บริเวณนี้ ไม้เลื้อยบนกำแพง ต้นไม้ และแปลงดอกไม้ช่วยให้บริเวณนี้เป็นสถานที่ที่น่าสบายสำหรับเด็กๆ ส่วนที่สองอยู่ห่างจากตัวอาคารใช้เป็นที่เล่นและออกกำลังกาย ควรจัดเป็นอาณาจักรสำหรับเด็ก ทำทางสำหรับรถเข็นและทางสำหรับเดิน โดยออกแบบทางเดินให้โค้งไปมา น่าเดินและผ่านจุดที่น่าสนใจ เนินเขาเป็นจุดเสริมที่มีคุณค่ามากในสนามเด็กจะได้วิ่งขึ้นและลง เป็นการฝึกกล้ามเนื้อหลายส่วนอย่างเป็นอิสระและเป็นธรรมชาติ ส่วนหนึ่งของพื้นที่เป็นที่ตั้งของชิงช้า ไม้ลื่น ต้นไม้พุ่มเตี้ยๆ และปลูกไม้ดอกหรือพืชผักสวนครัว

อุปกรณ์ภายในห้องเรียน

ควรมีอ่างล้างมือขนาดใหญ่ที่อยู่ในระดับต่ำพอที่เด็กๆ จะเอื้อมมือถึงระดับน้ำได้ง่าย ลอยเรือลำเล็กๆ หรือ แซ่กระดากษาวาดเขียนได้ มีช่องเก็บของส่วนตัวของเด็กแต่ละคน มีตู้ขนาดใหญ่สำหรับเก็บวัสดุที่ครูต้องใช้ มีชั้นสำหรับวางอุปกรณ์และของเล่น อาจมีมุมตุ๊กตา มุมงานช่าง มีโต๊ะสำหรับทำกิจกรรมที่มีน้ำหนักเบาที่เคลื่อนย้ายได้ ของเล่นที่จัดไว้เป็นของเล่นที่มีความสมบูรณ์น้อยแต่มีช่องทางในการเล่นได้มาก เช่น ตุ๊กตาที่ไม่ได้วาดหน้าไว้อย่างตายตัว นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญต่อการเลือกใช้น้ำ พู่กัน กระดาษ สีเทียน ชีตึ้ง ที่มีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะอีกด้วย

อุปกรณ์กลางแจ้ง

อุปกรณ์ชิ้นสำคัญ คือ บ่อทรายที่บรรจุทรายพูนเหนือระดับดินเล็กน้อย มีม้านั่งยาวตัวเตี้ยล้อมรอบ สิ่งที่ทำให้ความเพลินเพลินแก่เด็กเป็นพิเศษ คือ บ้านเด็กเล่นที่ไม่ประณีตหรือเสร็จสมบูรณ์จนเกินไป โดยจัดเตรียมโครงไม้และหลังคาไว้เพื่อให้เด็กทำส่วนที่เหลือกันต่อเอง มีลังไม้สำหรับใส่อุปกรณ์กลางแจ้ง อุปกรณ์อื่นๆ ได้แก่ รถเข็นให้เด็กเข็นหรือลากไปตามทางเดิน หรือจะขึ้นไปนั่งก็ได้ มีชิงช้า ไม้ลื่น ราวสำหรับห้อยโหน ตาข่ายป็นปาย มีอุปกรณ์ก่อสร้าง เช่น กระดาน นั่งร้าน บันได อิฐ พลับ ถัง เครื่องมือทำสวน เป็นต้น

แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมตามแนวคิดของมอนเตสซอรี

จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ (2549) ได้รวบรวมลักษณะของสิ่งแวดล้อมในอุดมคติของมอนเตสซอรี ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยไว้ 4 ประเด็นดังนี้

การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ทุกอย่างที่จัดไว้ในห้องเรียนมีขนาดเล็ก เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ โต๊ะ เก้าอี้ วัสดุอุปกรณ์อยู่ในสภาพที่เด็กหยิบออกมาใช้ได้เอง โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ ถือหลักของความจริง ("Reality" principle) นำของจริงมาให้เด็กใช้ เนื่องจากเมื่อเด็กต้องช่วยเหลือตนเอง หรือช่วยดูแลสิ่งแวดล้อม สิ่งที่เด็กต้องเข้าไปทำเป็นของจริง จึงนำของจริงมาใช้ในห้องเรียน เช่น แก้วจริง มีดจริงๆ สำหรับทำอาหาร และทำความสะอาดเฟอร์นิเจอร์จริง ทั้งนี้ ควรให้ได้สัมผัสกับธรรมชาติรอบตัวเพื่อช่วยพัฒนาทั้งกายและจิต ให้เด็กมีความสนุกสนานในการสำรวจ และจัดการกับสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ มีสิ่งช่วยกระตุ้นเด็กในห้องเรียนอาจจะเป็นภาพติดผนังโต๊ะสำรวจธรรมชาติสัตว์เลี้ยงเป็นต้น

การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อความสุนทรีย์

คำว่า สุนทรีย์ หมายถึง สภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่ควรมีความสวยงาม การตกแต่งที่เจริญหูเจริญตา มีสีสันไม่ร้อนแรง เพื่อให้เด็กซึมซับความงามของสิ่งต่างๆ รอบตัว ความสวยงามดังกล่าวเชื่อมต่อกับความมีระเบียบเด็กได้รับการกระตุ้นที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมทางสุนทรีย์มีคุณภาพและมีระเบียบด้วย ของทุกอย่างในห้องเรียนจะมีที่อยู่และกำหนดไว้อยู่แล้ว ของเหล่านี้จะวางในสภาพที่เด็กหยิบจับได้เอง ดังนั้น ความมีระเบียบและความงดงามหมดจดจะปรากฏให้เห็นวัสดุต่างๆ ที่ใช้ในโรงเรียนควรทำความสะอาดได้ง่าย หรือล้างได้เพื่อจะได้ฝึกให้เด็กมีนิสัยรักความสะอาด ซึ่งเป็นนิสัยที่สามารถสร้างให้เกิดขึ้นในช่วงเวลาหลักของชีวิต (Sensitive periods) และสิ่งเหล่านี้จะติดตัวไปจนโต ทั้งนี้ สภาพแวดล้อมทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วจะช่วยสร้างให้เกิดบรรยากาศของความสงบและสันติ

การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการใช้ปัญญา

จุดแรกที่ต้องคำนึงถึงเกี่ยวกับอุปกรณ์เพื่อการสอนที่จัดไว้ในสิ่งแวดล้อมจะต้องช่วยพัฒนาการใช้ปัญญาของเด็กผ่านกิจกรรมการสำรวจ เพราะเป็นวิถีทางที่เด็กเรียนรู้ตามขั้นตอนของพัฒนาการ จุดที่สองเกี่ยวกับอุปกรณ์ คือ ในห้องเรียนจะมีอุปกรณ์แต่ละชนิดเพียงชุดเดียว เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องการแบ่งปัน การให้ความเคารพ และเห็นคุณค่าของวัสดุอุปกรณ์ ลักษณะเด่นเฉพาะของห้องเรียนมอนเตสซอรี คือ สถานการณ์ควบคุมความมีอิสระโดยการจัดอุปกรณ์ เด็กมีอิสระในการทดลองกับชุดอุปกรณ์ ได้เรียนรู้ที่จะใช้อุปกรณ์ตามจุดมุ่งหมายของอุปกรณ์แต่ละชิ้น ใช้ด้วยความระมัดระวัง และเคารพในอุปกรณ์ที่ใช้ รู้จักหมั่นเวียนกันในการใช้อุปกรณ์ คือนอุปกรณ์ชุดที่เดิมในรูปแบบเดิมที่พร้อมสำหรับคนอื่นจะใช้

การจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมและอารมณ์

เด็กได้รับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมที่จัดเอาไว้เพื่อสนองความต้องการของเขา เด็กได้เรียนรู้ที่จะให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่ต่อเพื่อนและได้รับความเคารพจากผู้อื่นภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีลักษณะพิเศษ คือ การจัดกลุ่มในแนวตั้ง เป็นการจัดกลุ่มคละอายุ เพื่อให้เด็กมีโอกาสดูแลคนอื่น และได้รับการดูแลจากคนอื่น จุดเด่นอีกเรื่องหนึ่งคือ บรรยากาศที่มีระเบียบทำให้เด็กเคารพข้อตกลงภายใน (Inner rules) เด็กมีอิสระในการเลือกงาน เลือกที่นั่งทำงาน และเพื่อน เด็กจะซึมซับสภาพที่เงียบ มีระเบียบสงบ ในบรรยากาศของความร่วมมือ ครูจะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้ประสานงาน สังเกตเด็กในขณะที่ดูแลกลุ่มเด็ก และดูแลเด็กแต่ละวัยด้วยในเวลาเดียวกัน สาธิตการใช้อุปกรณ์ สังเกตและบันทึกการทำงานของเด็กกับอุปกรณ์และพฤติกรรมอื่น ๆ

แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมตามหลักสูตรจุฬาลักษณ์

น้อมศรี เคท และคณะ (2549) ได้จัดทำหลักสูตรจุฬาลักษณ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กอนุบาลขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นโดยใช้แนวคิดการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ การจัดศูนย์การเรียนรู้ และการทำโครงการ หลักสูตรนี้ได้นำเสนอเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยดังนี้

การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

จัดอาคารสถานที่และบริเวณโรงเรียนให้สะอาด ปลอดภัย สวยงาม สร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง สบายใจ ใกล้ชิดธรรมชาติ และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในชุมชน มีเครื่องเล่นสนามที่ตั้งในตำแหน่งที่ปลอดภัย อยู่ในสภาพดี เครื่องเล่นควรทำจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น จัดบริเวณสำหรับเล่นให้มีความหลากหลายทั้งในร่มและกลางแจ้ง มีพื้นผิวแตกต่างกัน เช่น หญ้า ดิน ปูน ไม้ โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและการดูแลรักษา มีสถานที่ประกอบอาหารเป็นสัดส่วนสะอาด จัดสถานที่และเครื่องใช้ในการรับประทานอาหารให้สะอาด และสวยงาม จัดน้ำดื่มให้พอเพียงให้เด็กดื่มได้โดยสะดวก มีห้องส้วมเพียงพอ โดยให้มีขนาดและตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก ดูแลให้สะอาดถูกสุขลักษณะ มีอุปกรณ์และสถานที่สะอาดและเหมาะสมในการทำ ความสะอาดร่างกาย เช่น ล้างมือ ล้างหน้า แปรงฟัน รวมทั้งจัดถังขยะให้เพียงพอและเหมาะสมกับการใช้งานและดูแลรักษาด้วย

การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

ห้องเรียนควรมีอากาศถ่ายเทสะดวก มีแสงสว่างเพียงพอและสม่ำเสมอทั่วห้อง โต๊ะเก้าอี้มีขนาดเหมาะสมกับวัย น้ำหนักเบาให้เด็กเคลื่อนย้ายได้โดยสะดวกเด็กแต่ละคนมีเครื่องใช้ส่วนตัวในการทำควมสะอาดร่างกาย และเครื่องใช้ในการนอน โดยจัดเก็บเป็นระเบียบ สวยงาม ใช้วัสดุอุปกรณ์ในการตกแต่งห้องเรียนให้สวยงาม เลือกสรรวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ที่มีความสร้างสรรค์ ทนทาน หลากหลายมาใช้งาน โดยคำนึงถึงความคุ้มค่าและความทนทาน มีการจัดระบบการวางวัสดุอุปกรณ์ให้เด็กหยิบใช้ได้โดยสะดวก มีการตรวจสอบความสะอาด ความพร้อมในการใช้งานของวัสดุอุปกรณ์และสื่ออย่างสม่ำเสมอ เลือกสถานที่ในการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม เช่น กิจกรรมที่สงบอยู่ไกลจากกิจกรรมที่ใช้เสียง กิจกรรมที่ต้องการแสงสว่างอยู่ใกล้กับหน้าต่าง เป็นต้น จัดการจราจรทั้งในและนอกห้องเรียนให้สะดวกต่อการเคลื่อนไหวของเด็กขณะทำกิจกรรม สิ่งสำคัญคือสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้อบอุ่น เป็นมิตร และเต็มไปด้วยความรักความเมตตา

การจัดสภาพแวดล้อมทางบุคคล

บุคลิกภาพของครู

บุคลิกภาพของครูช่วยเสริมบรรยากาศในการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในห้องได้เป็นอย่างดี ครูควรยิ้มแย้มแจ่มใส มีกิจกรรมรยาทแบบไทย แต่งกายเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ใช้ภาษาถูกต้อง ชัดเจน เต็มใจตอบคำถามของเด็ก พูดกับเด็กด้วยเสียงนุ่มนวลเป็นมิตร และพูดชี้แจงเหตุผลแก่เด็กด้วยน้ำเสียงปกติ

การจัดการชั้นเรียนของครู

ครูควรใส่ใจดูแลให้เด็กอยู่ร่วมกันในห้องเรียนอย่างมีความสุข พร้อมทั้งเรียนรู้สิทธิและหน้าที่ของตนด้วย จึงต้องมีการจัดทำข้อตกลงร่วมกัน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ มีแนวทางปฏิบัติเมื่อเด็กไม่ทำตามข้อตกลงและแก้ไขปัญหาเมื่อมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับเด็กช่วยเสริมสร้างให้เด็กรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย สร้างความมั่นใจในตนเอง และเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ครูควรสร้างความสัมพันธ์กับเด็กด้วยท่าทาง เช่น ยิ้ม สัมผัส ทักทายและพูดคุยกับเด็กทั้งเมื่อเด็กมาถึง ขณะรับประทานอาหาร เตรียมตัวทำกิจกรรม หรือเด็กกลับบ้าน ดูแลเด็กที่มีปัญหาสุขภาพ ไม่สบาย หรือต้องการกำลังใจ รับฟังเมื่อเด็กพูดด้วย ให้โอกาสเด็กที่ต้องการพูดคุยกับครูตอบเมื่อเด็กถามและยอมรับการช่วยเหลือของเด็ก

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและโรงเรียน

ครูมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียน ครูจึงควรสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองด้วยการจัดทำป้ายนิเทศซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเด็ก ผู้ปกครอง ชุมชน และโรงเรียน จัดทำจดหมายข่าวถึงผู้ปกครอง กระตุ้นให้ผู้ปกครองแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทางโรงเรียน สนับสนุนให้ผู้ปกครองเยี่ยมชั้นเรียนของบุตรหลาน จัดประชุมสัมมนาระหว่างผู้ปกครองและครู รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้ทำงานอาสาสมัครร่วมกับทางโรงเรียน

แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมทั้ง 3 แนวทางดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ดังที่อรรถพร ณ บุตรกัตถุญญ (2542) ได้เรียบเรียงสาระสำคัญที่ทางสมาคมการศึกษาปฐมวัยแห่งชาติของสหรัฐอเมริกาได้เสนอไว้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ดังนี้

การส่งเสริมบรรยากาศที่ดีสำหรับการเรียนรู้

1. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ และเด็กกับเด็กและการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
2. พัฒนาความมั่นใจและความรู้สึกที่ดีต่อการเรียนรู้ของเด็กด้วยการจัดกิจกรรมที่มีความหมายต่อเด็กให้เด็กทำงานที่สามารถประสบความสำเร็จและเพิ่มความท้าทายในความสามารถและพัฒนาการขั้นถัดไป

การส่งเสริมกลุ่มและการตอบสนองความต้องการรายบุคคล

1. ให้ความสำคัญต่อการรู้จักเด็กเป็นรายบุคคลและคิดกิจกรรมจากพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับเด็กเป็นรายบุคคลที่แตกต่างกันด้วยความสามารถและความสนใจ
2. สร้างความรู้สึกของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มและการมีส่วนร่วมกับประสบการณ์ที่มีความหมายต่อเด็กเป็นรายบุคคล
3. วัฒนธรรมและภาษาที่บ้านของเด็กแต่ละคนเข้าไปสู่วัฒนธรรมที่ร่วมกันของโรงเรียน
4. จัดโอกาสในการทำงานและเล่นร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ ที่จัดโดยครูหรือเด็กสร้างเอง และใช้เวลาของกิจกรรมกลุ่มใหญ่ในการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
5. เด็กพิเศษมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางสังคมและทางสติปัญญาในชั้นเรียน พร้อมกับการอำนวยความสะดวกทางกายภาพที่เหมาะสม และมีการสร้างความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและการได้รับการยอมรับ

สิ่งแวดล้อมและตารางเวลา

1. วางแผนการจัดประสบการณ์ และจัดสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการริเริ่มในการเรียนรู้และสำรวจสิ่งต่างๆ ด้วยความสะดวกและเหมาะสมทั้งต่อเด็กและต่อผู้ใหญ่ในการทำกิจกรรมต่างๆ และเหมาะสมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์
2. ดูแลความปลอดภัยของเด็กและแนะนำเด็กในการทำสิ่งต่างๆโดยการให้เด็กกับประสบการณ์ที่มีความเสี่ยงเหมาะสมกับขอบเขตที่เด็กสามารถทำได้
3. จัดตารางประจำวันให้มีช่วงเวลาของการทำกิจกรรมและช่วงเวลาของการพักผ่อนที่สมดุล โดยมีความต่อเนื่องของช่วงเวลาต่างๆในการเปลี่ยนกิจกรรมที่เป็นไปอย่างราบรื่นและมีการยืดหยุ่นเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ

หลักการออกแบบกระบวนการและสื่อการเรียนรู้แบบ Brain-Based Learning

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549) ได้เสนอแนะหลักการออกแบบกระบวนการและสื่อการเรียนรู้แบบ Brain-Based Learning เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติไว้ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นความสนใจ กระตุ้นการเรียนรู้ สีสัน รูปทรง สถาปัตยกรรม สิ่งให้ผู้เรียนออกแบบกันเอง(ไม่ใช่ครูออกแบบให้)เพื่อให้ผู้เรียนรู้มีส่วนร่วมและมีความเป็นเจ้าของ
2. สถานที่สำหรับการเรียนรู้เป็นกลุ่มร่วมกัน ที่ว่างๆ สำหรับรวมกลุ่มเล็ก ชุ่มไม้ โต๊ะที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เป็นกลุ่ม หรือปรับที่ว่างสำหรับกลุ่มให้เป็นห้องนั่งเล่นที่กระตุ้นการมีปฏิสัมพันธ์
3. เชื่อมโยงสถานที่เรียนในห้องกับนอกห้อง บริเวณภายในห้อง-การเคลื่อนไหว กระตุ้นให้สมองส่วนควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อส่วนหน้า ให้สมองได้รับอากาศบริสุทธิ์
4. บริเวณเฉลียงทางเชื่อมระหว่างตึกและสถานที่สาธารณะ ทำให้การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในขอบเขตของห้องเรียน โรงเรียน ทำให้เปิดสมองและการเรียนรู้ให้กว้างขวางเรียนรู้ที่ไหนก็ได้
5. ความปลอดภัยลดความเสี่ยงต่างๆโดยเฉพาะในชุมชนเมือง
6. จัดหาสถานที่หลากหลายที่มีรูปทรง สี แสงสว่าง ที่เหมาะสม
7. เปลี่ยนแปลงการจัดแสดงบ่อยๆ เพื่อให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายเปลี่ยนแปลงจะกระตุ้นการทำงานของสมองโดยจัดให้มีสถานที่ที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นเวที ที่จัดนิทรรศการ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบต่างๆ ได้ง่าย
8. จัดให้มีวัสดุต่างๆ ที่กระตุ้นการเรียนรู้ พัฒนาการต่างๆของร่างกายมากมายหลากหลาย พร้อมสำหรับนำมาจัดทำสื่อประกอบการเรียนรู้เมื่อเกิดมีความคิดใหม่ๆ โดยให้มีลักษณะบูรณาการไม่แยกส่วนจุดมุ่งหมายหลักคือให้เป็นแหล่งที่ทำหน้าที่ที่หลากหลาย ระดมความคิดสร้างสรรค์ กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ซึ่งกันและกันอย่างอุดม
9. ยืดหยุ่น ยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและกระตุ้นการเรียนรู้ เพื่อให้เหมาะสมกับสมองที่แตกต่างกันของแต่ละคนและภาวะที่เปลี่ยนแปลงไป

10. สถานที่สงบและสถานที่สำหรับทำกิจกรรม ทุกคนต้องการสถานที่สำหรับสงบ อยู่กับตนเองเพื่อพัฒนาจิตของตนเอง ขณะเดียวกันก็ต้องการสถานที่ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นซึ่งจะกระตุ้นพัฒนาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

11. สถานที่ส่วนตัว อยู่บนฐานของแนวคิดที่ว่า สมองแต่ละคนมีความต้องการเฉพาะจึงต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของตน จัดสถานที่ส่วนตัวของตน และสามารถแสดงความคิดสร้างสรรค์ของตนได้อย่างอิสระ

12. ชุมชน คือ สถานที่สำหรับเรียนรู้ ต้องหาวิธีที่จะใช้ชุมชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ให้มากที่สุด ทำให้โรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่รุ่มรวยสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้เทคโนโลยีการเรียนทางไกล ชุมชน ภาคธุรกิจ บ้าน ต้องนำเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นทางเลือกในการเรียนรู้

การที่สมองมีความสามารถเรียนรู้อย่างไม่สิ้นสุดนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าใจการทำงานของสมองจะสามารถกำหนดวิสัยทัศน์ในการบริหาร จัดให้ครูที่มีความรู้ ความเข้าใจพัฒนาการเด็ก เป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้แก่เด็ก และสนับสนุนให้มีการจัดหลักสูตรที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนาสมอง ได้แก่ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่让孩子ได้เรียนแบบองค์รวมในขณะเดียวกันก็ได้เรียนส่วนย่อยไปด้วย จัดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นผู้คน สัตว์ หรือสิ่งของเพื่อให้สมองได้รับข้อมูลใหม่ๆ และเกิดการเชื่อมต่อเส้นประสาทในสมองทั้งนี้การเรียนรู้จะต้องมีความท้าทาย มีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการตามธรรมชาติของเด็กโดยที่ประสบการณ์ต่างๆที่จัดให้กับเด็กนั้นจะต้องมีความหมายต่อเด็กเป็นรายบุคคล ที่สำคัญ คือ ต้องคำนึงถึง Windows of Opportunity เพื่อให้สามารถส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างเต็มตามศักยภาพ

ครูที่เข้าใจการทำงานของสมองจะสามารถช่วยให้เด็กพัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ ทั้งในด้านวิธีการจัดการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายทั้งในด้านของสื่อ กิจกรรม ความยากง่าย ฯลฯ เพื่อท้าทายให้เด็กเกิดความสนใจที่จะทดลอง ให้เด็กได้เลือก ได้ลองผิดลองถูก และอยู่ในบรรยากาศที่อบอุ่น ปลอดภัย ไม่สร้างบรรยากาศที่เครียด และทำให้เด็กกลัวเพราะจะไปบั่นทอนศักยภาพการทำงานของสมองของเด็ก

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จุไรพร เสนาะ (2545) ได้ศึกษาสภาพปัญหาและปัญหาการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนเมืองพัทยา สังกัดเมืองพัทยา ผลการวิจัยพบว่า ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาหลักสูตร ขาดแคลนงบประมาณในการจัดการเรียนการสอน บุคลากรไม่เพียงพอ การนิเทศการสอนไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ การจัดสนามเด็กเล่น และเครื่องเล่นสนามไม่เป็นสัดส่วนและไม่เพียงพอ

นวพร หาญณรงค์ (2545) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างระเบียบวินัยของเด็กปฐมวัยผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างระเบียบวินัยของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพโดยคะแนนเฉลี่ยของพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของเด็กปฐมวัยหลังการทดลองมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

บัลลังก์ จันทบูรณ์ (2545) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เขตพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ผลการวิจัย พบว่า สภาพของการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาของหน่วยงานรัฐ ด้านเป้าหมายส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา ด้านหลักการจัดการศึกษา รูปแบบ จุดมุ่งหมาย แนวการจัดการประสบการณ์ และการประเมินผล พบปัญหาเกี่ยวกับการจัดห้องเรียน คือ ไม่จัดห้องเรียนแยกจากห้องอื่นๆอย่างเป็นสัดส่วน รวมทั้งปัญหาในด้านการไม่จัดชั้นเรียนตามกลุ่มอายุและสถานที่สำหรับการบริการสุขภาพที่ไม่เป็นสัดส่วน จำนวนโต๊ะและเก้าอี้ตลอดจน วัสดุ อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ ด้านการประเมินผล ครูผู้สอนหรือผู้ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาขาดความรู้เกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือและความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับการวัดและประเมินพัฒนาการเด็ก ด้านบุคลากรและการพัฒนาบุคลากร ส่วนใหญ่ขาดการนิเทศ การให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานต้นสังกัด

พรพิมล สิริเจริญพร (2546) ได้ศึกษาการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาของโรงเรียนเอกชน เขตพื้นที่การศึกษา 8 จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า โรงเรียนจัดกิจกรรมไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง ครูไม่เข้าใจเนื้อหาและหลักสูตร ขาดงบประมาณในการดำเนินการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ ครูไม่เข้าใจการจัดสภาพแวดล้อมผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเวลา ไม่ให้ความร่วมมือกับโรงเรียน และขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการสอนของโรงเรียน

สุภาวดี เพชรชื่นสกุล (2547) ได้ศึกษาถึงเรื่องผลการเรียนจากการใช้กิจกรรมเกม ดนตรี และนิทานที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า วิธีสอนกับเพศมีปฏิสัมพันธ์ร่วมต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย โดยนักเรียนชายที่เรียนโดยใช้กิจกรรมเกม ดนตรีและนิทาน กับการเรียนตามปกติ มีความคิดสร้างสรรค์ไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนหญิงที่เรียนโดยใช้กิจกรรม ดนตรีและนิทาน กับการเรียนตามปกติ มีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกัน โดยนักเรียนหญิงที่เรียนโดยใช้กิจกรรม เกม ดนตรีและนิทานมีค่าคะแนนสูงกว่านักเรียนหญิงที่เรียนตามปกติ สำหรับนักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่เรียนโดยใช้กิจกรรมเกม ดนตรี และนิทานมีค่าคะแนนสูงกว่านักเรียนชาย ส่วนนักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่เรียนตามปกติ มีความคิดสร้างสรรค์ไม่แตกต่างกัน

เกศรา สีด้า (2547) ได้ศึกษาถึงเรื่องความสามารถทางด้านการฟังของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการฝึกทักษะโดยใช้เกม พบว่า ความสามารถทางด้านการฟังของนักเรียนก่อนและหลังได้รับการฝึกโดยใช้เกม มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ความสามารถ

ทางด้านการฟังด้านการจำแนกแตกต่างของเสียง และความสามารถทางด้านการฟังด้านการปฏิบัติตามคำสั่งไม่แตกต่างกัน ส่วนความสามารถทางด้านการฟังด้านการเข้าใจ ความหมาย และความสามารถทางด้านการฟังการเข้าใจเรื่องราวแตกต่างกัน

พระมหาพงศ์พิสิฐ สุเมโธ สมทอง (2548) ได้ศึกษาการศึกษาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัยของครูพี่เลี้ยงศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจังหวัดศรีสะเกษพบว่า ผลการศึกษาพบว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัยของครูพี่เลี้ยงศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จังหวัดศรีสะเกษ โดยรวมพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง กิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ กิจกรรมกลางแจ้ง ส่วนกิจกรรมเกมการศึกษาอยู่ในอันดับน้อยที่สุดโดยที่กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ พบว่า อยู่ในระดับมาก 4 ข้อ ระดับปานกลาง 4 ข้อ โดยการจัดกิจกรรมให้เด็กได้เคลื่อนไหวร่างกาย ประกอบเพลง หรือคำคล้องจอง อยู่ในอันดับสูงที่สุด ส่วนการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กคิดหาวิธีเคลื่อนไหวทั้งที่ต้องเคลื่อนไหวและไม่ต้องเคลื่อนไหวเป็นรายบุคคล เป็นคู่ หรือเป็นกลุ่ม อยู่ในอันดับสุดท้าย กิจกรรมสร้างสรรค์ พบว่า จัดกิจกรรมให้เด็กได้วาดภาพสร้างสรรค์ตัวต่อต่างๆ อยู่ในอันดับสูงที่สุด ส่วนการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ประดิษฐ์ผลงานทางศิลปะโดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น อยู่ในอันดับสุดท้าย กิจกรรมเสรี พบว่า การจัดเวลาให้เด็กได้เล่นกิจกรรมที่ประกอบไปด้วยแท่งไม้ที่มีขนาดและรูปทรงต่างๆ อยู่ในอันดับสูงที่สุด ส่วนการจัดเวลาให้เด็กได้เล่นเกี่ยวกับมุมร้านค้าเพื่อให้เด็กได้เล่นซื้อขายสิ่งของต่างๆ อยู่ในอันดับสุดท้าย กิจกรรมเสริมประสบการณ์ พบว่า อยู่ในระดับมาก 2 ข้อ ปานกลาง 4 ข้อและน้อยหรือไม่ได้จัด 1 ข้อ โดยการจัดกิจกรรมให้เด็กได้แสดงออกเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ด้วยการร้องเพลงเล่นเกมท่องคำคล้องจอง อยู่ในอันดับสูงที่สุด ส่วนการเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้โดยการเล่านิทานแทนผู้สอน เช่น ผู้สูงอายุ หรือพ่อแม่ ทหาร ตำรวจ หมอ เป็นต้น อยู่ในอันดับสุดท้าย กิจกรรมกลางแจ้ง พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยจัดเวลาให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระ ตามจินตนาการและความต้องการของเด็ก อยู่ในอันดับสูงที่สุด ส่วนการจัดกิจกรรมบ้านจำลองสำหรับเด็ก ที่ทำด้วยเศษวัสดุประเภทผ้าใบ กระสอบป่านให้เด็กได้เล่นบทบาทสมมุติตามจินตนาการของเด็ก อยู่ในอันดับสุดท้าย กิจกรรมเกมการศึกษา พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ โดยการจัดกิจกรรมให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสี เช่น เกมจับคู่ภาพที่มีสีต่างกันอยู่ในอันดับสูงที่สุดส่วนการจัดกิจกรรมให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพื้นที่ เช่น เกมตารางสัมพันธ์ (เมตริกเกม) เกมอุปมาอุปไมย เกมหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งของเครื่องใช้ อยู่ในอันดับสุดท้าย ครูพี่เลี้ยงที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 5 กิจกรรมคือ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมเสรี กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมกลางแจ้ง และกิจกรรมเกมการศึกษาโดยครูพี่เลี้ยงที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัยน้อยกว่า ครูพี่เลี้ยงที่มีระดับการศึกษาระดับ

ปริญญาตรี ครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์การสอนต่างกัน มีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัย ไม่แตกต่างกันเมื่อกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นบางกิจกรรมคือ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์การสอนตั้งแต่ 1-5 ปี มีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัยมากกว่า ครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์การสอนมากกว่า 5 ปีขึ้นไป ครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ 1-3 ครั้ง และครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการมากกว่า 3 ครั้งขึ้นไป มีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัยไม่แตกต่างกันเมื่อกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ครูพี่เลี้ยงที่มีอายุต่ำกว่า 35 ปี และครูพี่เลี้ยงที่มีอายุมากกว่า 35 ปีขึ้นไป มีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัยไม่แตกต่างกันเมื่อกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นบางกิจกรรมคือ กิจกรรมเกมการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยครูพี่เลี้ยงที่มีอายุต่ำกว่า 35 ปี มีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัยมากกว่าครูพี่เลี้ยงที่มีอายุ 35 ปีขึ้นไป

พัชรินทร์ พรหมอ่อน (2550) ได้ศึกษาผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่มีผลต่อทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนปฐมวัยโรงเรียนบ้านไผ่ตะล่อม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัยพบว่าครูควรคำนึงถึงธรรมชาติของการเรียนรู้ในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก โดยมุ่งจัดกิจกรรมให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า โดยเริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเด็กก่อน จากนั้นค่อยก้าวไปสู่สิ่งที่อยู่ไกลตัวออกไป จากสิ่งที่ป็นรูปธรรมไปหาสิ่งที่ป็นนามธรรม ซึ่งการเรียนรู้เกี่ยวกับความจริงที่อยู่รอบๆ ตัวนักเรียนด้วยการลงมือทำเองและค้นพบเองนับว่าเป็นพื้นฐานการเรียนรู้วิทยาศาสตร์สำหรับเด็กประการหนึ่ง แนวการจัดประสบการณ์หนึ่งที่ได้รับ ความสนใจอย่างมากในประเทศสหรัฐอเมริกาและอีกหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย คือ การจัดประสบการณ์แบบโครงการ "Project Approach" ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอน ซึ่งอยู่ภายใต้หลักการสอนที่ยึดเด็กเป็นสำคัญ (Child Centered) คือให้เด็กเรียนรู้ด้วยการทำโครงการที่มาจากความสนใจของเด็กเองโดยเด็กจะเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการเป็น "ผู้รับ" ความรู้จากครูเพียงอย่างเดียว มาเป็น "ผู้เรียน" และครูจะเปลี่ยนบทบาทจาก "ผู้สอน" หรือผู้ถ่ายทอดข้อมูลความรู้ มาเป็น "ผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้" ให้กับเด็กนั่นเอง จากวัตถุประสงค์ของการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะการคิดของเด็ก พัฒนาทักษะการลงมือปฏิบัติของเด็ก พัฒนาทักษะการแก้ปัญหาของเด็ก และเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็ก จากโครงสร้างการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่มี 5 ประการ คือ

1. การอภิปราย (Discussion): การร่วมหารือในประเด็น และแนวคิด ทำให้เกิดประโยชน์สำหรับการแบ่งปัน

2. การศึกษาภาคสนาม (Fieldwork) : การส่งเสริมให้เด็กลงมือปฏิบัติจริงเพื่อให้ได้รับประสบการณ์ตรง (First-hand) ภายนอกห้องเรียน ซึ่งจะเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมในสิ่งที่เขาสงสัย
3. การนำเสนอ (Representation) : เด็กสามารถทบทวน และจัดข้อมูลจากประสบการณ์ของตนที่เกี่ยวกับโครงการผ่านการนำเสนอที่หลากหลาย เพื่อสื่อความหมายของประสบการณ์ให้เป็นที่เข้าใจ
4. การสืบสวน (Investigations) : เปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพยากรที่หลากหลาย เพื่อค้นคว้าเพิ่มเติมจากการศึกษาภาคสนาม การสืบสวนช่วยให้เด็กเตรียมตัวสำหรับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน โดยการอภิปรายถึงแนวทางต่างๆ ที่เป็นไปได้
5. การแสดงผลงาน (Displays) : การจัดนิทรรศการ หรือแสดงผลงานของโครงการที่เด็กทำขึ้น โดยเด็กสามารถเลือกทำกิจกรรมเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่มตามหัวข้อที่ศึกษา

พวงผกา ชูเจริญ (2552) ศึกษาเรื่อง “ผลการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาความสามารถในการดูแลสุขภาพของเด็กปฐมวัย สำหรับระดับชั้นปฐมวัยปีที่ 2 โรงเรียนระนองพัฒนามิตรภาพที่ 60 ”มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของเด็กปฐมวัยระดับชั้นปีที่ 2, เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการสำหรับการดูแลสุขภาพของเด็กปฐมวัยระดับชั้นปีที่ 2 และพัฒนาความสามารถในการดูแลสุขภาพด้วยตนเองของเด็กปฐมวัยเด็กปฐมวัย

กลุ่มเป้าหมายคือ เด็กปฐมวัย ระดับชั้นปฐมวัยปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 โรงเรียนระนองพัฒนามิตรภาพที่ 60 จำนวน 22 คน การดำเนินการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied Research) ที่มุ่งหวังแก้ปัญหาในที่เกิดขึ้นด้านสุขภาพอนามัยของเด็กโดยนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้านการเรียนการสอน อันจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กในอนาคต การศึกษาวิจัยนี้ใช้เวลา 8 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง เดือนสิงหาคม 2552 ผลของการศึกษาวิจัยนี้ พบว่า เด็กที่มีปัญหาสุขภาพในรอบปีที่ผ่านมา ได้แก่โรคหวัด โรคฟันผุ ท้องเสีย และโรคเกี่ยวกับหู/ตา และคันตามขาและแขน ส่วนอุบัติเหตุที่เด็กปฐมวัยประสบบ่อยคือ อุบัติเหตุเนื่องจากการหกล้ม รองลงมาคือ อุบัติเหตุที่เกิดจากมีดบาด ผลการประเมินพฤติกรรมก่อนและหลังจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ “หน่วยตัวเรา” พบว่าผลก่อนการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ โดยรวมคิดเป็นร้อยละ 34.92 ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายที่สถานศึกษากำหนด (ร้อยละ 70) และผลหลังการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ โดยรวมคิดเป็นร้อยละ 84.56 ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายที่สถานศึกษากำหนด (ร้อยละ 70) โดยมีผลต่างการประเมินพฤติกรรมก่อนและหลังการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการของเด็กปฐมวัย โดยรวมเพิ่มขึ้นร้อยละ 49.64 สำหรับการพัฒนาและปรับพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยในการดูแลสุขภาพของเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กปฐมวัย

มากกว่าร้อยละ 80 ได้คะแนนผลการประเมินพฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัยตนเองผ่านเกณฑ์ที่กำหนด รวมถึงการลาป่วย /นอนพักที่ห้องพยาบาล เฉลี่ยต่อวัน ไม่เกินร้อยละ 3 การประเมินสุขภาพอนามัยด้านความสะอาดของอวัยวะต่างๆ และส่วนที่เกี่ยวข้องกับร่างกายของเด็กปฐมวัย ได้แก่ ผมและศีรษะ หูและใบหู มือและเล็บมือ เท้าและเล็บเท้า ปาก ลิ้นและฟัน จมูก ตา ผิวหนัง และใบหน้า เสื้อผ้าของเด็กปฐมวัย ช่วงก่อนเริ่มจัดประสบการณ์ผลประเมินโดยรวม คิดเป็นร้อยละ 48.98 และ ช่วงสัปดาห์ที่ 6 ของการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ หน่วย “ตัวเรา” ผลประเมินโดยรวม คิดเป็นร้อยละ 71.21 ผลต่างการประเมินสุขภาพอนามัยด้านความสะอาดของอวัยวะต่าง ๆ โดยรวมจากช่วงก่อนกับช่วงสัปดาห์ที่ 6 ของการจัดแผนประสบการณ์แบบบูรณาการเพิ่มขึ้นร้อยละ 22.23

พรทิพย์ กันทาสม (2552) ได้ศึกษาผลการใช้เกมการศึกษาเพื่อพัฒนาความพร้อมทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย พบว่าแผนการจัดประสบการณ์โดยใช้กิจกรรมเกมการศึกษาเพื่อพัฒนาความพร้อมทางคณิตศาสตร์ ในด้านการจับคู่ การจัดประเภท การเปรียบเทียบ และการจัดลำดับของนักเรียนชั้นอนุบาล 2 จำนวน 20 แผน และเกมการศึกษา จำนวน 20 เกม เป็นแผนการจัดประสบการณ์และเกมการศึกษาที่มีคุณภาพ สามารถนำไปใช้กับนักเรียนชั้นอนุบาล 2 ได้อย่างเหมาะสม ผลการใช้เกมการศึกษาเพื่อพัฒนาความพร้อมทางคณิตศาสตร์ คะแนนความพร้อมทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นอนุบาล 2 ในด้านการจับคู่ การจัดประเภท การเปรียบเทียบ และการจัดลำดับ มีคะแนนเฉลี่ย ร้อยละ 93.33 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ ร้อยละ 70.00 พฤติกรรมการเล่นเกมการศึกษาของนักเรียนชั้นอนุบาล 2 ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความสนใจและการมีส่วนร่วม ด้านการรู้จักการสังเกตและการแก้ปัญหา ด้านการมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น ด้านความสนุกสนานเพลิดเพลิน และด้านการเก็บเกมหลังเลิกเล่น มีพฤติกรรมอยู่ในระดับดีมากทุกด้าน

สมจิต คำเสียง (2552) ได้ศึกษาการพัฒนาความสามารถของครูผู้สอนระดับปฐมวัย ประสบด้านการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการคิดของเด็กปฐมวัย โดยชุดฝึกอบรบด้วยตนเอง เรื่อง การจัดประสบการณ์แบบโครงการ ระดับปฐมวัย เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง ที่มีกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว มีการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง ประชากร ได้แก่ 1) ครูผู้สอนระดับปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ศรีสะเกษ เขต 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 100 คน และ 2) เด็กอนุบาลปีที่ 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 2,854 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) ครูผู้สอนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 จำนวน 80 คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบง่าย และ 2) นักเรียน ชั้นอนุบาลปีที่ 2 สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 ปีการศึกษา 2552 ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลการทดสอบประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรบด้วยตนเอง เรื่อง การจัดประสบการณ์ แบบโครงการ ระดับปฐมวัย พบว่า มี

ประสิทธิภาพ $E_1/E_2 = 82.25/83.7$ 2. ผลการเปรียบเทียบความรู้ ความเข้าใจของครู ก่อนและหลังใช้ชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง เรื่อง การจัดประสบการณ์แบบโครงการ ระดับปฐมวัย พบว่า ค่าเฉลี่ยก่อน และหลังการฝึกอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ . 01 3. ครูมีความสามารถในการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ระดับปฐมวัยอยู่ในระดับดี 4. ครูมีความคิดเห็นว่าชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง เรื่อง การจัดประสบการณ์แบบโครงการ ระดับปฐมวัยมีความเหมาะสมในระดับมาก 5. เด็กปฐมวัยที่ครูใช้ ชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง เรื่อง การจัดประสบการณ์แบบโครงการระดับปฐมวัยมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหา อยู่ในระดับพึงพอใจ

ศิริลักษณ์ ผ่องพันธ์ (2553) ได้ศึกษา การสร้างแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยชาวเขาโดยใช้สื่อประสม ผลการศึกษาสรุปได้ว่าได้แผนการจัดประสบการณ์เรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยชาวเขาโดยใช้สื่อประสม จำนวน 15 แผนการเรียนรู้ แผนละ 25 นาที โดยในแต่ละแผนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ประกอบด้วย สาระสำคัญ จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหากิจกรรม สื่อประสมต่างๆ และการวัดผลประเมินผล ซึ่งสามารถใช้เตรียมความพร้อมทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยชาวเขาได้อย่างเหมาะสม หลังจากใช้แผนการจัดประสบการณ์เรียนรู้แล้วเด็กได้คะแนนความพร้อมทักษะทางภาษาเฉลี่ยร้อยละ 96.45 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ร้อยละ 60.00 และคะแนนพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กด้านความสนใจในการทำกิจกรรม ความร่วมมือและความรับผิดชอบในการทำกิจกรรม การสื่อสารกับครูและเพื่อน การปฏิบัติตามข้อตกลงและกติการ่วมกัน การรู้จักการรอคอยมีค่าเฉลี่ย 2.68 อยู่ในระดับดี

สมจิตร ธิติบุญครอง (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาความพร้อมพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ ชั้นอนุบาล 1 โดยใช้เกมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาแผนการจัดประสบการณ์เตรียมความพร้อมพื้นฐานทางคณิตศาสตร์โดยใช้เกมการศึกษา ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ให้มีประสิทธิภาพของกระบวนการ และประสิทธิภาพแห่งผลลัพธ์ ตามเกณฑ์ 80 / 80 (2) เปรียบเทียบพัฒนาการด้านความพร้อมพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กชั้นอนุบาลปีที่ 1 ก่อนการทำกิจกรรมและหลังการทำกิจกรรม

กลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 โรงเรียนบ้านหนองชุมแสง จำนวน 29 คน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 2 การศึกษาครั้งนี้ใช้แบบแผนการศึกษาแบบ One Group Pretest / Posttest Design สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือคะแนนเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบแบบทีจากโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

ผลการศึกษา พบว่า แผนการจัดประสบการณ์เพื่อเตรียมความพร้อมพื้นฐานทางคณิตศาสตร์โดยใช้เกมการศึกษา ชั้นอนุบาลปีที่ 1 มีประสิทธิภาพ E_1/E_2 เท่ากับ 80.68 / 85.05

คุณภาพผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80 / 80 และพัฒนาการพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน หลังเรียนดีขึ้นกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

งานวิจัยต่างประเทศ

แกสตัน (Gason,1976) ได้ทำการสำรวจการจัดการศึกษาให้แก่เด็กวัยก่อนเรียนของประเทศที่เป็นสมาชิกของยูเนสโก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการจัดการศึกษาให้แก่เด็กก่อนวัยเรียนของประเทศต่างๆโดยวิธีการส่งแบบสอบถามซึ่งประกอบด้วยคำถามในหัวข้อต่าง ๆ คือ

1. เรื่องทั่วไปเกี่ยวกับโรงเรียนอนุบาลภายในประเทศ เช่น จำนวนโรงเรียน อาคาร สถานที่และฐานะทางการเงินของโรงเรียน เป็นต้น
2. การดำเนินงานของโรงเรียนอนุบาลภายในประเทศ เช่นระยะเวลาเรียนของนักเรียน การบริหารงาน เวลาทำการสอน วิธีการสอน เป็นต้น
3. บุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดอนุบาลศึกษาของประเทศ เช่น ครู พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น
4. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง บริการทางสาธารณสุข เป็นต้น
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุบาลศึกษาในประเทศ
6. แนวโน้มของอนุบาลศึกษาในอนาคต ซึ่งมีประเทศสมาชิกส่งแบบสอบถามศึกษา 68 ประเทศ และผลการสำรวจครั้งนี้ได้เสนอเป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการจัดอนุบาลศึกษาของบรรดาประเทศยูเนสโก ไม่มีการประเมินคุณภาพโรงเรียนหรือความแตกต่างของการจัดอนุบาลศึกษาในแต่ละประเทศแต่อย่างใด

เซนดอร์ส(Sandoers,1990,p. 422 - A) ได้ศึกษาเรื่องหลักสูตรตอนุบาลเปรียบเทียบการรับรู้ของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา การรับรู้ของอาจารย์ใหญ่นักเรียนประถมศึกษาศูนย์โรงเรียนในเขตเมือง 8 ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐโอคลาโฮมา ว่าแตกต่างกันหรือไม่ และเพื่อตรวจสอบว่าการรับรู้ตามตัวแปร ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา อายุของเด็กนักเรียน จำนวนปีที่ทำการสอน ระดับการศึกษา จำนวนปีที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกัน จำนวนปีที่เป็นผู้บริหารแตกต่างกันหรือไม่ พบว่า การรับรู้เรื่องหลักสูตรตอนุบาลระหว่างอาจารย์ใหญ่กับครูที่มีวุฒิการสอนระดับปฐมศึกษาหรือผู้ที่มีวุฒิทางการบริหาร ครูที่มีประสบการณ์การสอน 0-5 ปี ผู้สอนที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกัน 20 ปี หรือมากกว่าจะมีความแตกต่างมากกว่ากลุ่มอื่น

บุฟอร์ด (Buford,1997,p.5657- A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะของผู้ปกครองที่มีต่อการเรียนการสอนระดับอนุบาล โดยศึกษาจากผู้ปกครองนักเรียน 219 คน จากสมาคมผู้ปกครองที่เมืองเอ็ดปอนด์ รัฐโอคลาโฮมา ผลการวิจัยพบว่า

1. เด็กก่อนวัยเรียนจำเป็นต้องเริ่มพัฒนาโปรแกรมการเรียนอนุบาล

2. การสอนในอนุบาล ควรเป็นการพัฒนาอารมณ์ จิตวิทยาเด็กและพัฒนาทางด้านร่างกายตามลำดับ
3. การจัดกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กมีความรู้สึกดีต่อตนเองให้มาก

แวนคาวาลา (Vankawala, 1999, p.103) ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับครอบครัว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและครอบครัวเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงโปรแกรมการอบรมครูในด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและผู้ปกครอง จากการศึกษาพบว่าอุปสรรคที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองคือพื้นฐานการศึกษาของผู้ปกครอง จากการศึกษาพบว่า ซึ่งครูจะต้องใช้กลยุทธ์ในการทำงานร่วมกับผู้ปกครองและโรงเรียน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและโรงเรียน